

16. Боренкова А.Ю., Марценюк Т.О. Форми сімейних відносин у Швеції (на прикладі офіційного чи цивільного шлюбів) // Гендерний журнал «Я». – № 2 (30) «Гендер і сім'я». – 2012. – С. 32–34.
17. Чернокондратенко М.Е. Стабильные парные союзы и настоящие браки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://justicon.ua/press-tsentr/publikatsii/stabilnye-parnye-soyuzu-vs-nastoyashchie-braki.html#ixzz3UaboAnwe>. – Назва з екрану.
18. Гражданский кодекс Франции (Code Civil des Francais) от 21.03.1804 г. (действующая редакция с изменениями, внесенными Законом от 24.11.2009 г.) [Електронний ресурс] // Le Service Public de la diffusion du droit // droit francais // les codes en viquer. URL – Режим доступу: www.legifrance.gouv.fr/ – Назва з екрану.
19. Hrefna Fridriksdottir and Kees Waaldijk «Major legal consequences of marriage, cohabitation and registered partnership for different-sex and same-sex partners in Iceland» [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.ined.fr> – Назва з екрану.
20. Алексеев Н.А. Гей-брак. Семейный статус однополых пар в международном национальном и местном праве. М., 2002. С. 148–150.
21. Гражданское уложение Германии от 18.08.1896 г. // Гражданское уложение Германии / Пер. с нем. М.: Волтерс Клувер, 2006.
22. Слепакова А.В. Фактические брачные отношения и право собственности. [Електронний ресурс] // Законодательство. 2001. № 10. // Режим доступу: <http://www.swotanaliz.ru/eratostbenes/pravo/Slepakova>. – Назва з екрану.
23. Muenchner Vertragshandbuch. Muenchen, 1992. – В. 4. – S. 504–505.

СОРОКА О. О.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного, господарського
та кримінального права
(Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»)

УДК 347: 347.4 (477)

ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Метою дослідження є загальнотеоретичний огляд і аналіз сутності та нормативно-правового регулювання форм права власності діючим законодавством України.

Ключові слова: право власності, форми права власності, види права власності, нормативно-правове регулювання, систематизація.

Целью исследования является общетеоретический обзор и анализ сущности и нормативно-правового регулирования форм права собственности действующим законодательством Украины.

Ключевые слова: право собственности, формы права собственности, виды права собственности, нормативно-правовое регулирование, систематизация.

The aim of this study is general theoretical overview and analysis of nature and regulatory forms of ownership of Ukrainian legislation.

Key words: ownership, form of ownership, types of ownership, regulatory and legal regulation, systematization.

Вступ. Економічною основою держави та ключовою частиною предмета цивільного права є майнові відносини, зокрема відносини власності. Проблематика правового регулювання питань власності у процесі історичного розвитку перебувала в центрі уваги наукових досліджень учених-цивілістів, інтерес до цієї теми не поменшав і нині, особливо до проблеми його форм.

Серед значних проблем, пов'язаних з інститутом власності, слід виокремити такі:

- 1) проблему публічної власності;
- 2) проблему співвідношення публічного та приватного права.

Нині невіршеними залишаються проблемні питання колізійності норм вітчизняного законодавства про форми права власності, попри наявний масив наукових розробок із досліджуваного питання.

Постановка завдання. Метою дослідження є загальнотеоретичний огляд і критичний аналіз сутності та нормативно-правового регулювання форм права власності діючим законодавством України.

Результати дослідження. У сфері цивільного законодавства, що регулює форми власності в Україні, діє чимало нормативних актів.

У структурі цивільного законодавства України, що регулює відносини власності, слід виокремити такі нормативно-правові акти:

- 1) Конституцію України від 26 червня 1996 року (з подальшими змінами та доповненнями) [1];
- 2) Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (з подальшими змінами та доповненнями) [2];
- 3) Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (з подальшими змінами та доповненнями) [3];

4) укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, відомчі нормативні акти (акти міністерств і відомств), видані відповідно до зазначених правових документів.

Приватна власність в Україні нині є найголовнішою формою права власності. Після прийняття чинного Цивільного кодексу України законодавець остаточно визначив, що суб'єктами права приватної власності є не лише фізичні особи, а й юридичні. При цьому фізична особа (зокрема підприємець) є власником майна і відповідає ним за своїми зобов'язаннями. Якщо ж фізична або юридична особа передає належне їй майно як вклад або частку в господарське товариство чи виробничий кооператив (членом останнього має бути фізична особа – ст. 163 ЦК), ця нова юридична особа стає власником такого майна так само, як і набутого за іншими підставами. Зокрема, згідно з п. 1 ч. 1 ст. 115 ЦК господарське товариство є власником майна, переданого йому учасниками товариства у власність, як вклад до статутного (складеного) капіталу [2]. Майно, котре належить господарському товариству, сто відсотків акцій якого належить державі чи територіальній громаді, або в іншому виді господарського товариства, досягається стовідсоткова державна участь, або участь територіальної громади є об'єктом права приватної власності. В такому випадку між господарським товариством і державою, чи територіальною громадою виникають корпоративні відносини, пов'язані з правами участі в управлінні, на отримання дивідендів тощо. Це правило поширюється на всіх юридичних осіб, крім створених розпорядчим актом органу державної влади або місцевого самоврядування, і за якими майно закріплюється на праві повного господарського відання чи оперативного управління [8].

Чинний ЦК України поділяє юридичних осіб на: осіб приватного права й осіб публічного права. Останні створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 81 ЦК). В остаточному варіанті ЦК, схваленому 16.01.2003 р., згідно зі ст. 329 юридична особа публічного права набуває право власності лише на майно, передане їй у власність [2]. Але розробники проекту ЦК намагались відмовитися від застосування поняття «право оперативного управління» і «право повного господарського відання» шляхом визнання суб'єктами права власності на майно, закріплене державою, Автономною Республікою Крим і територіальною громадою за створеними ними юридичними особами.

З іншого боку, чинний ЦК України діє разом із Господарським кодексом, в якому серед речових прав згадуються право господарського відання, право оперативного управління тощо (ст. 133 Господарського кодексу України), а майно державного унітарного підприємства перебуває в державній власності та підлягає закріпленню за ним відповідно до права господарського відання чи оперативного управління (ст. 73 Господарського кодексу) [3].

У частині другій і третій статті 325 Цивільного кодексу України згадується про два різновиди обмежень права приватної власності [2]:

1) залежно від виду майна;

2) залежно від складу, кількості та вартості майна, що може перебувати на праві приватної власності.

Зокрема загальне правило встановлюється в ч. 2, згідно з яким суб'єкти права приватної власності можуть бути власниками будь-якого майна, за винятком окремих видів майна, що відповідно до закону не можуть їм належати. В постанові Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 року є обмеження стосовно переліку видів майна, що може належати на праві приватної власності фізичній або юридичній особі. Перелік об'єктів, котрі не підлягають приватизації, окреслюється законодавством про приватизацію.

Не дають правових підстав стверджувати про існування різних форм власності, а також приводу доводити достовірність тези про «рівність та різноманіття форм власності» виокремлення та визначення права власності українського народу, права приватної власності, права державної та права комунальної власності [2].

Отже, економічні форми присвоєння називають формами власності, які є економічними, а не юридичними категоріями. Суб'єктом права власності не можуть бути трудові колективи, громади (крім територіальної громади) й подібні до них утворення, котрі не мають свого відокремленого (відособленого) майна. Якщо ж відособлення відбувається, створюється новий самостійний власник (юридична особа), що стає індивідуальним, а не колективним суб'єктом, оскільки його засновники (учасники) втрачають, за загальним правилом, право власності на передане йому майно.

У Конституції України передбачене право власності українського народу (ст. 13), право державної власності (ст. 14), право комунальної власності, як власність територіальних громад (ст. 142) та право приватної власності, як невід'ємне право людини (ст. 41) [1]. Поділ на зазначені види права власності використано законодавцем і при створенні ЦК. Самостійними суб'єктами права власності виступають: український народ, юридичні й фізичні особи стосовно об'єктів права приватної власності, держава та територіальна громада відповідного села, селища, міста – відповідно до змісту статей 324–327 ЦК [2].

Отже, можна говорити про відокремленість права державної власності від права власності українського народу та від права комунальної власності.

Під правом спільної власності слід розуміти право власності двох або декількох осіб на той самий об'єкт (ч. 1 ст. 355 ЦК). Співвласниками називають учасників спільної власності. Індивідуально визначена річ чи сукупність речей є об'єктом права спільної власності, як і будь-якого права власності. Вони можуть бути подільними чи неподільними. Однак, як об'єкт права спільної власності становлять єдине ціле. Тож для права спільної власності характерною є множинність суб'єктів і єдність об'єкта.

Потреба спеціального регулювання відносин спільної власності спричинена множинністю суб'єктів права спільної власності на той самий об'єкт.

Право спільної власності – правова форма об'єднання майна фізичних і юридичних осіб, держави, територіальних громад із метою співробітництва та взаємодопомоги, об'єднання їхніх зусиль у досягненні певних цілей. Повнішій охороні інтересів суб'єктів цивільного права сприяє право спільної власності. Це право надає їм змогу спільно володіти, користуватися й розпоряджатися речами, вести трудове та селянське господарство, мати малі підприємства, майстерні в різних сферах господарської діяльності (ст. ст. 5 і 6 Закону України «Про підприємництво»), а також купувати в приватну власність речі, придбання яких в

індивідуальному порядку є складним або недоцільним, з метою задоволення їхніх матеріальних і культурних потреб, здійснення підприємницької діяльності [6].

Множинність спільної власності учасників є особливістю суб'єктного складу правовідносин. У зв'язку з цим правовідносини виникають між співвласниками, а не лише між власником і невластником. У літературі розрізняють зовнішні правовідносини спільної власності (між співвласниками з одного боку й невластниками – з другого) і внутрішні правовідносини спільної власності (між самими власниками).

Відповідно до 2 ст. 355 ЦК розрізняють два види спільної власності:

1) спільну власність двох або більше співвласників із визначенням часток кожного з них у праві власності (спільна часткова власність);

2) власність двох або більше співвласників без визначення часток у праві власності (спільна сумісна власність) [2].

Особливостями внутрішніх правовідносин між співвласниками відрізняються спільна часткова і спільна сумісна власність одна від одної. Відповідно до ч. 1 п. 1 ст. 356 ЦК за спільної часткової власності кожному зі співвласників належить частка в праві власності на спільний об'єкт у цілому. Частки можуть бути рівними й нерівними, але завжди їхній розмір повинен бути точно визначений у вигляді дробу права власності (наприклад, 1/2, 1/3, 1/5 тощо) або у відсотковому відношенні. Кожний із учасників спільної часткової власності має право вимагати виділення своєї частки в натурі, якщо це можливо. Має право відчужувати її, а в разі смерті учасника його частка в праві власності переходить у власність іншої особи в порядку спадкування. За спільної часткової власності кожному зі співвласників разом з іншими співвласниками належить право власності на спільну річ, частка в праві власності на спільну річ і право брати участь у вирішенні питань у певних випадках стосовно частки в праві власності на спільну річ, що належить іншим співвласникам [8].

Згідно з ч. 1 ст. 368 ЦК право спільної сумісної власності розміру частки кожного зі співвласників не передбачає. Це безпайова спільна власність.

Відповідно до ч. 2 ст. 356 ЦК фізичні та юридичні особи, а також держава або територіальні громади в будь-якому їх поєднанні можуть бути суб'єктами права спільної часткової власності. До будь-яких економічних форм власності, що існують в Україні, тобто до відносин приватної, державної та комунальної власності може бути застосований інститут права спільної часткової власності. Спільна часткова власність може виникнути на будь-яких підставах, що допускаються законом. Вичерпного переліку підстав її виникнення закон не передбачає.

На відміну від підстав виникнення спільної часткової власності закон перелічує випадки виникнення спільної сумісної власності. Тому за виникнення спільної власності вона вважається спільною частковою власністю, якщо іншого не передбачено законом або договором.

У житті людей, особливо в їхній підприємницькій та іншій господарській діяльності, складаються такі ситуації, за яких виникає потреба скористатися чужими речами чи майном. Таку можливість найчастіше задовольняють засобами договірної права. Проте в окремих випадках договір є недостатньо надійним правовим засобом для задоволення потреби у використанні чужої речі. Тому виникла потреба винайти надійніший правовий засіб, який забезпечував би безперервне й безперешкодне використання чужої речі чи навіть майна. Таким засобом стало встановлення речового права на використання чужої речі, а не зобов'язального, що може бути припинене в будь-який час.

Ще за давніх часів у римському приватному праві, як окремий цивільно-правовий інститут, виникло речове право на чужі речі. Інститут речових прав відомий правовим системам усього світу [7].

Для цивільного законодавства України за винятком застави, яка існувала в радянському законодавстві в урізаному вигляді, є новим інститут речових прав на чужі речі.

Нагальна потреба певної особи скористатися чужою річчю чи майном для задоволення певних потреб, які ця особа не може задовольнити за рахунок власного майна, є ос-

новною передумовою виникнення речового права на чужу річ. Право на чужу річ може виникнути й у разі необхідності надійно захистити свої права, наприклад, шляхом застави чи притримання.

Захист речових прав на чужі речі чи майно здійснюється на тих самих засадах, що й захист права власності. Кожен суб'єкт речового права на чужу річ чи майно має право на захист відповідно до положень, передбачених ЦК України для захисту права власності.

Висновки. Отже, в цілому діюче законодавство, спираючись на теоретичні та практичні надбання класиків цивільного права, досить вдало регулює форми права власності. Проте потребують законодавчого закріплення (принаймні роз'яснення Верховним Судом України) поняття колективної та державної власності, а також бодай приблизний перелік дій власника, спрямованих на заподіяння шкоди правам, свободам і гідності громадян, інтересам суспільства, погіршення екологічної ситуації тощо.

Подальші дослідження мають бути зосереджені на роз'ясненні та закріпленні в діючому законодавстві визначень різних форм власності, а також на гармонізації цих визначень у різних сферах цивільного, земельного, господарського права тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Текст] : офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. зі змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р. : станом на 1 січня 2006 р.]. – К. : Мін-во юстиції України, 2006. – 124 с.
2. Цивільний кодекс України [Текст] : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
3. Господарський кодекс України [Текст] : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003.
4. Алексеев С.С. Право собственности. Проблемы теории [Текст] / С.С. Алексеев. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма: Инфра-М, 2012. – 240 с.
5. Довгялло А.В. Економічна теорія [Текст] / А.В. Довгялло. – 2012. Гомель: БелГУТ, 2012. – 53 с.
6. Майданик Р.А. Цивільне право. Загальна частина [Текст] : підручник / Р.А. Майданик. – К. : Алерта, 2012. – Т. 1 : Вступ у цивільне право. – 471 с.
7. Римське приватне право [Текст] : навч. посібник : рекомендовано МОН України / В.С. Макарчук. К. : Атіка, 2012. – 256 с.
8. Цивільне право України: Загальна частина [Текст] : підруч. / І.А. Бірюков, О.Ю. Заїка, С.С. Бичкова; за ред. І.А. Бірюкова, О.Ю. Заїки. – 3-ге вид., змін. та доповн. – К.: Алерта, 2014. – 510 с.

